

POVIJEST GRADSKE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE OSIJEK

1. ISHODIŠTA

U sklopu općih kulturnih stremljenja pripadnika Ilirskog pokreta na buđenju i razvijanju nacionalne svijesti i kulture, njegovanju narodnog jezika i književnosti i u Osijeku se 1843./44. god., po uzoru na druge gradove u Hrvatskoj, osniva prva narodna – „**ilirska**“ **čitaonica** – preteča buduće Gradske knjižnice. 27. studenog 1843. Juraj Tordinac podnosi gradskoj upravi zamolbu za osnivanjem narodne čitaonice te prilaže dvojezična hrvatsko-latinska pravila „Osnova čitaonice Osečke = Statuta Societatis lectoreae Essekinensis“. Članak 1. Osnova određuje: „Sverha čitaonice jest: k čitanju različitih časopisah i knjigah priliku otvoriti i takvim načinom korisne znanosti razširivati.“ Čitaonica je počela raditi 1844.god., iako su Pravila potvrđena tek 1847.god. Osim kao središte okupljanja, Čitaonica je izdavala prigodne publikacije, inicirala i sudjelovala u organizaciji brojnih kulturnih događanja i djelovala na promicanju narodnih, ilirskih, kasnije hrvatskih ideja i stremljenja. Čitaonica prestaje raditi revolucionarne 1848.god.

O **Narodnoj čitaonici** (1862. – 1867.), koja nakratko nastavlja djelatnost prve „ilirske“ čitaonice spomen nalazimo u lokalnim novinama Esseker Lokalblatt und Landbote. Za osnivanje Čitaonice Josip Juraj Strossmayer je 1861. god. darovao 1.000 forinti. Nakon prestanka rada Čitaonice dio fonda knjiga, kao dar, prelazi u sastav Gimnazijske knjižnice u Osijeku.

„**Hrvatska građanska čitaonica u Dol.Osijeku**“ osnovana je 11. svibnja 1884., a već 25. svibnja iste godine održana je Prva skupština na kojoj su usvojena i prva Pravila (Pravila su potvrđena 1885.god.) a za prvog predsjednika izabran je Franjo Mudrovčić. Čitaonica je radila do 1914. god. Inicijativa za otvaranje „**Hrvatske građanske čitaonice u Gor.Osijeku**“ pokrenuta je 1883.god. Prva skupština održana je 17. veljače 1885., a za predsjednika je izabran dr. Vladimir Kovačević. Čitaonica djeluje neprekidno do 1920. god. kada dolazi do privremenog prekida, članstvo prelazi u osječki Gornjogradski kasino, a imovina je pohranjena. 1925.god. (6. prosinca) obnavlja se rad Čitaonice (nova Pravila odobrena su 1933.god.) i radi do 1944.god. Obje čitaonice djeluju u istim uvjetima i po istim pravilima. Osnovane su u nepovoljnom političkom i gospodarskom razdoblju za Hrvatsku, u doba banovanja D. Khuen-Héderváryja, kao kasni odjek i rezultat građanskih reformi i politike nacionalne integracije bana I. Mažuranića. Organizacijski prihvaćaju ustrojstvo čitaonice kao društva, pri čemu se težište djelatnosti sve više prenosi na organiziranje i priređivanje različitih društvenih aktivnosti, zabava i druženja, pri čemu se knjige i čitanje pojavljuju kao sredstvo. Po karakteristikama one su građanske, ali još uvijek zatvorene najširim slojevima društva, no društveni jezik je isključivo hrvatski.

2. OSNIVANJE I PRVE GODINE DJELOVANJA

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek osnovana je 8. veljače 1949., odlukom Gradskog narodnog odbora grada Osijeka kao gradska knjižnica nastavljajući tradicije javnih, pučkih knjižnica i čitaonica grada Osijeka od sredine 19. do prve polovine 20. st. te Knjižnice Gradskog narodnog odbora Gornji grad, koja djeluje od prosinca 1947.god.

U sastav Knjižnice ulazi i Knjižnica Gradskog narodnog odbora Donji grad, osnovana 1948. godine kao Područni odjel Donji grad. Prvo sjedište Knjižnice bilo je na Trgu slobode broj 2 (danas Trg Ante Starčevića broj 2). Knjižnice je nekoliko puta selila, a 1957. god. preseljena je u zgradu na Bulevaru JNA broj 24 (danas Europska avenija broj 24), gdje se i danas nalazi središte Knjižnice. Godine 1954. otvara se u sklopu Knjižnice zasebni Dječji odjel kao drugi ove vrste u Hrvatskoj. U navedenom razdoblju Knjižnica se razvijala kao javna

narodna/gradska knjižnica grada i općine Osijek s mješovitim knjižnim zbirkama za djecu i odrasle.

3. OBAVEZNI PRIMJERAK REPUBLIKE HRVATSKE

Rješenjem Savjeta za kulturu i nauku NR Hrvatske od 22. ožujka 1961. o određivanju knjižnica na području NR Hrvatske kojima se raspoređuje obavezni primjerak ustanovljena je privilegija dobivanja obaveznog primjerka i Gradskoj knjižnici Osijek. Formiranjem Obaveznog primjerka u Gradskoj knjižnici Osijek postavljeni su temelji znanstvenoj funkciji Knjižnice i postepenom pretvaranju iz javne narodne u javnu općeznanstvenu knjižnicu.

60-ih godina Knjižnica osuvremenjuje djelatnost uvodeći međunarodne standarde knjižničnog poslovanja: UDK u sadržajnom označavanju građe i međunarodne preporuke vezane uz bibliografski/kataloški zapis. 70-ih godina Knjižnica se razvila u najznačajniju javnu narodnu i znanstvenu knjižnicu SI Hrvatske.

1971. god. osniva se ogranak Gradske knjižnice u dijelu grada zvanom Industrijska četvrt pod nazivom „Područno mješovito odjeljenje za djecu i odrasle Industrijska četvrt“ (Drinska 6) kao drugi izdvojeni odjel Knjižnice te se ponovno aktualizira pitanje gradske mreže knjižnica.

4. OSNIVANJE SVEUČILIŠTA U OSIJEKU I DVOJNA DJELATNOST

Osnivanjem Sveučilišta u Osijeku 1975. god. Gradska knjižnica Osijek, jedna od osnivača, proširuje svoju djelatnost i preuzima funkcije i zadatke središnje sveučilišne knjižnice mijenjajući naziv u Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. U knjižničnom smislu ona postaje knjižnica s dvojnou funkcijom: narodnom/gradskom i sveučilišnom/ znanstvenom te se razvija kao općeznanstvena knjižnica polivalentnih sadržaja.

1976. god. temeljem Zakona o bibliotečnoj djelatnosti i bibliotekama (NN 25/73.) i Pravilnika o matičnoj djelatnosti Knjižnica dobiva status općinske matične knjižnice Općine Osijek te regionalne matične knjižnice za područje ZO Osijek (regija Slavonija i Baranja). 1979. god. izrađena je studija „Sveučilišna biblioteka Osijek : programska koncepcija“ kojom je predviđena izgradnja nove sveučilišne knjižnice.

1980. god. osnovan je treći izdvojeni odjel Knjižnice u Retfali – „Posudbeno odjeljenje za djecu i odrasle Retfala“ (J. J. Strossmayera 198) sa zasebnim posudbenim odjelima za djecu i odrasle i čitaonicom te mješovitom zbirkom na hrvatskom i mađarskom jeziku. 1982. god. osnovana je Regionalna matična služba za potrebe knjižnica Slavonije i Baranje kao druga u Hrvatskoj. Rješenjem Vijeća za knjižnice iz 1986.god. Knjižnici je potvrđen status općinske i regionalne narodne matične knjižnice za sve narodne i školske knjižnice općine Osijek i regije Slavonije i Baranje i visokoškolske i specijalne knjižnice Sveučilišta u Osijeku i regije Slavonije i Baranje.

1988./89. počela je kompjutorizacija Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek nabavom 1 PC XT računala i biblioprograma MicroISIS Ver. 1.0 te stvorena prva baza (magistarske radnje i doktorske disertacije obranjene na Sveučilištu u Osijeku).

5. KNJIŽNICA U DOMOVINSKOM RATU

Tijekom Domovinskog rata Knjižnica je u više navrata bila meta neprijateljskoj artiljeriji pri čemu je znatno oštećena matična zgrada na Europskoj aveniji 24. Smirivanjem ratne situacije u Osijeku, sredinom 1992. god., pristupilo se sustavnoj obnovi Knjižnice. Od 1992. god., temeljem programa Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Knjižnica počinje sa sustavnom nabavom knjiga za potrebe narodnih knjižnica s privremeno okupiranog područja istočnog dijela Slavonije i Baranje – gradske knjižnice Belog Manastira, Vukovara i Iloka. Nakon završetka procesa mirne reintegracije sva ova građa, prethodno u potpunosti stručno obrađena, u cijelosti je predana u vlasništvo navedenim knjižnicama. Zapisi o ovoj građi postali su osnova novih računalnih kataloga tih knjižnica.

U sklopu visoke posjete Knjižnici predstavnika Ministarstva inozemnih poslova Republike Austrije, u svibnju 1992.god., zatražena je i dogovorena pomoć Republike Austrije u obnovi, uređenju i opremanju Austrijske čitaonice te otklanjanju dijela ratnih šteta. Pomoć je realizirana u obliku novčane potpore u iznosu od 2.000.000 AST. Austrijska čitaonica je otvorena 1996. god. uz nazočnost dr. Aloisa Mocka, a danas raspolaže s knjižnim zbirkama preko 8.500 sv. knjiga recentne austrijske nakladničke produkcije te dijelom antikvarne građe sa svih područja znanosti, umjetnosti, društvenih zbivanja i dr., koje su većim dijelom vezane uz područje Republike Austrije, ali i šire – zemlje nekadašnje Austro-Ugarske monarhije, 15-ak naslova periodike te građom na ostalim medijima (video, audio kasete, CD i dr.).

Usporedo s radovima na Austrijskoj čitaonici izvršena je sanacija i obnova drugih oštećenih dijelova Knjižnice u skladu s njihovom novom namjenom i funkcijama zasnovanim na novoj organizaciji djelovanja i prostornoj transformaciji Knjižnice (osnivanje novih odjela i službi, profiliranje i razvoj sveučilišnog karaktera Knjižnice). Obnovu je pratila korjenita organizacijska i prostorna transformacija sa svrhom osuvremenjivanja djelatnosti, uvođenja novih tehnologija, oblika i sadržaja rada te poboljšanja svih tradicionalnih oblika djelovanja u skladu s postojećim i novim ulogama i zadacima Knjižnice kao središnje sveučilišne knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, ali i središnje gradske i županijske knjižnice.

6. POSLIJERATNI RAZVOJ KNJIŽNICE

Nabavom UNIX servera 1993.god. Knjižnica je osigurala osnovnu HW arhitekturu za sustav orijentiran client-server okruženju pod UNIX operacijskim sustavom. Ujedno je instalirana nova, mrežna verzija CROLISTa s modulima: katalogizacija, nabava, cirkulacija, kontrola periodičkih publikacija, konverzija i tiskanje, što je omogućilo Knjižnici zauzimanje aktivne uloge jednog od čvorišta nacionalnog knjižnično informacijskog sustava.

U okviru Mjeseca knjige '93., u sklopu Dječjeg odjela otvorena je Igraonica i igroteka kao novi program namijenjen najmlađim korisnicima, dok se u područnim odjelima razvijaju „dječji kutići“ kao jezgre budućih igraonica.

1995.god. Knjižnica je sudjelovala u UNESCO-vom projektu „Korak po korak do oporavka“ namijenjenom djeci na područjima zahvaćenim neposrednim ratnim događanjima. U sklopu projekta organizirana je, u suradnji s Galerijom likovnih umjetnosti Osijek, izložba dječjih radova pod nazivom „Od nemoći do ljubavi“. Projekt je nastavljen i u 1996.god. pod nazivom „Put u budućnost : psihosocijalni program namijenjen djeci traumatiziranoj ratom“.

1996.godine, u sklopu proslave 800-te obljetnice prvog zabilježenog spomena imena grada Osijeka, u suradnji s Društvom knjižničara Slavonije i Baranje i Muzejom Slavonije organizirana je izložba „Osječko izdavaštvo 1742. – 1996.“

1996. god. otvoren je četvrti ogranak Knjižnice – Područni odjel Jug II. –posudbeni odjel za djecu i odrasle s čitaonicom.

1996. god. Knjižnici je kao punopravnoj članici CARN-eta osigurana stalna internetska veza te Knjižnica proširuje svoje usluge i na mogućnost javnog pretraživanja informacija na internetu. Knjižnica počinje posvećivati veću pozornost nabavci građe na novim medijima te sustavno nabavljati multimedijisku i drugu građu (glazbeni CD, VHS, DVD, CD-ROM i dr.).

1996. god. izvršena je i reorganizacija Ogranaka Retfala, kao i temeljito građevinsko uređenje i nabava nove funkcionalne opreme.

1999. god. Knjižnica se uključuje u sustav kooperativne katalogizacije koji vodi Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, kao i u projekt CIP – katalogizacije u publikaciji za nakladnike s područja Slavonije i Baranje.

2000.god. Knjižnica počinje projekt kompjutorizacije posudbe građe u sklopu kojeg će se do 2005. god. obraditi više od 200.000 primjeraka knjižnične građe i osigurati suvremeno, računalima potpomognuto poslovanje na svim odjelima i lokacijama Knjižnice.

2001.god. počinje raditi bibliobusna služba Knjižnice sa 6 postaja u prigradskim naseljima Grada Osijeka: Josipovac (2), Višnjevac, Tenja, Sarvaš i Klisa. Bibliobus je dar nizozemske nevladine udruge Balkan Peace Project iz Haarlema; inicijalnu zbirku knjiga osigurala je Knjižnica, a djelatnike i sredstva za rad Grad Osijek.

Iste godine, temeljem projekta „Izgradnja knjižnične djelatnosti za potrebe fizički hendikepiranih korisnika“ temeljito je preuređen i opremljen ogranak u Donjem gradu novom knjižničnom i drugom opremom.

Odlukom Ministarstva kulture Republike Hrvatske Knjižnici je povjeren projekt formiranja, uređenja i opremanja novoosnovane Narodne knjižnice Dalj, koja je svečano otvorena u sklopu proslave Dana hrvatske knjige, 22. travnja 2001.

2002. god. Knjižnica je započela s realizacijom projekta „Klub mladih“ u sklopu matične zgrade Knjižnice, Europske avenije 24. Klub je svečano otvoren 2003. god. pod nazivom Klub mladih „Paklena naranča“ i namijenjen je mladima Grada Osijeka: srednjoškolcima i studentima i njihovim formalnim i neformalnim udrugama i interesnim skupinama, kao i drugim zainteresiranim korisnicima.

2003. god. Ogranak Retfala je preselio u nove prostore u zgradi na adresi Ljudevita Posavskog 30. Tijekom 2004. i 2005. god., temeljem projekta koji je izradila Knjižnica, novi prostor je građevinski uređen i djelomično opremljen novom funkcionalnom knjižničnom, informatičkom i drugom opremom.

2005. god. otvoren je Američki kutak Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek sa ciljem osiguravanja dostupnosti knjigama i drugim izvorima informacija na engleskom jeziku te potpore očuvanju i promicanju američkih kulturnih i nacionalnih vrijednosti. Kutak su otvorili tadašnji veleposlanik Sjedinjenih Američkih Država, g. Ralph Frank, rektorica Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, prof.dr.sc.dr.h.c. Gordana Kralik i ravnatelj Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek Dragutin Katalenac. Sjedinjene Američke Države, odnosno Veleposlanstvo SAD-a u Zagrebu, obvezalo se da će Knjižnici darivati knjižničnu građu i tehničku opremu

kojom će GISKO, u svojim prostorima i s djelatnikom-koordinatorom Američkog kutka, organizirati kulturno-promotivne aktivnosti i na taj način hrvatsku, odnosno osječku javnost i korisnike Knjižnice upoznavati s američkom poviješću i kulturom.

2006. god., nakon nekoliko godina pripreme, otvoren je odjel Mediateke u sklopu matične zgrade Knjižnice, Europska avenija 24 s bogatom zbirkom građe na suvremenim medijima (CD, CD-ROM, DVD i dr.) namijenjen posudbi i korištenju u Knjižnici.

2007.god. izvršeno je temeljito građevinsko uređenje Ogranka Industrijska četvrt, prostor je povećan za 80 m², a izvršeno je i opremanje novom funkcionalnom knjižničnom, informatičkom i drugom opremom.